

ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ И МЕДИЈАТЕКЕ

Марина Митрић
Народна библиотека Србије
Београд

UDK-371.64
Стручни чланак
НВ. LVIII 1.2009.
Примљен: 10. XII 2008.

АНАЛИЗА УСЛОВА РАДА У ШКОЛСКИМ БИБЛИОТЕКАМА У СРБИЈИ

Школске библиотеке су неопходна подршка васпитно-образовном процесу. Да би оствариле основне задатке и циљеве због којих су основане, мора се довољно пажње посветити ресурсима којима располажу и условима у којима раде. Оне морају имати адекватне просторне услове, а убрзани развој нових технологија намеће неопходност њиховог опремања не само основном библиотечком опремом, већ и техничким уређајима и рачунарима, као и могућношћу коришћења свих комуникационих средстава у складу с новим технолошким достигнућима. У раду је дата анализа урађена према постојећим прописима из области образовања, у односу на важеће националне стандарде за школске библиотеке, стандарде за просторије и опрему библиотека, подзаконске акте из области библиотекарства (Правилник о ближним условима за чување библиотечке грађе, Сл. гласник бр. 63/94), као и релевантна међународна документа која се односе на рад школских библиотека (IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке). Као извори за анализу коришћени су подаци о пословању школских библиотека достављени за базу Мрежа библиотека Србије, коју за целу територију Републике одржава Народна библиотека Србије. Податке о библиотечком пословању доставља преко 2.400 библиотека свих типова.

Кључне речи: школске библиотеке, библиотечки стандарди, васпитање и образовање, нормативи школског простора и опреме

AN ANALYSIS OF WORK CONDITIONS IN SCHOOL LIBRARIES IN SERBIA

Abstract *School libraries provide necessary support to educational process. In order to achieve the aims and goals because of which they have been founded, they require that adequate attention be paid both to their resources and work conditions. Libraries have to meet spatial requirements, while rapid development of new technologies imposes a necessity to supply them not only with basic library equipment but also with technical gadgets, computers, and provision of all communication means available in accordance with new technological achievements. The paper presents an analysis, performed in accordance with the existing regulations in the field of education, and compared to our national standards for school libraries, standards for library halls and equipment, by-law acts relevant for library science (Book of Regulations for detailed conditions for protection of library assets, Off. Gazette, No 63/94), as well as to relevant international documents related to the work of school libraries (IFLA/UNESCO Instructions for school libraries). The information on the work of school libraries reported to the Library Net of Serbia were used as the source of the data for the analysis. The Library Net is maintained by the National Library of Serbia and over 2400 libraries of all types supply data on their activities.*

Keywords: school libraries, library standards, education, normative requirements for school space and equipment.

АНАЛИЗ УСЛОВИЙ РАБОТЫ В ШКОЛЬНЫХ БИБЛИОТЕКАХ В СЕРБИИ

Резюме Школьные библиотеки - необходимая поддержка в процессе воспитания и образования. Для того чтобы библиотеки могли осуществлять основные задачи и оправдать цели своего существования, необходимо обратить особое внимание на оборудование библиотек и условия работы в них. Они должны иметь адекватные пространственные условия, а ускоренное развитие новых технологий диктует свои требования: наряду с основным оборудованием, библиотеки должны быть снабжены современными техническими средствами и компьютерами в соответствии с новейшими технологическими достижениями. В данной работе приводится результат анализа условий работы в школьных библиотеках, на основании существующих нормативов в области образования, в соответствии с действующим национальным нормативно-техническим стандартом о работе школьных библиотек, подзаконными документами в области библиотечного дела (Регламент об условиях сохранения библиотечной документации, Сл. гласник 63/94), релевантные международные регламенты, регулирующие работу школьных библиотек (ЮНЕСКО Инструкции о работе школьных библиотек). В качестве источников для анализа использованы материалы о работе школьных библиотек, собранные для базы данных Сетки библиотек Сербии при Народной библиотеке Сербии. Полученные данные о работе библиотек собраны на территории всей Республики и охватывают свыше 2400 библиотек всех типов.

Ключевые слова: школьные библиотеки, библиотечные стандарты, воспитание и образование, нормативы школьного оборудования.

Просторни услови

У школским библиотекама основних школа, просторни услови, техничка опрема и наставна средства ближе су одређени Правилником о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу (Просветни гласник, бр. 4/1990). Обавеза оснивања школске библиотеке прописана је за све потпуне основне школе и она се, према условима предвиђеним овим Правилником, састоји од две просторије – књижнице и читаонице, а величина простора зависи од развијености школе. Потребна квадратура библиотека одређује се према броју ученика, тако што се на једног ученика одређује 0,1 m² простора. У већим школама предвиђена је и медијатека, односно мултимедија центар са следећом структуром: библиотека око 36 m², просторија за умножавање штампаних и аудио средстава око 18 m², простор за смештај аудиовизуелних средстава, припрему наставника и обучавање – око 36 m², простор за читаоницу, односно групно и индивидуално учење – око 72 m².

Мали број библиотека достигао је просторне услове предвиђене стандардима. Школске библиотеке у основним школама располажу простором од 51,5 m² просечно по једној библиотеци. Укупан расположиви простор у односу на потребан према броју ученика износи 85,7 % на републичком нивоу.

Најнижу просечну квадратуру по једној библиотеци имају школске библиотеке у Рашком (33,4 m²), Браничевском (35,7 m²) и Топличком округу (37,1 m²), док највећим простором располаже једна просечна библиотека основне школе у Расинском округу (82 m²).

На просторне услове библиотека у средњим школама примењују се *Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију* (Просветни гласник, бр. 5/90) којим се регулишу неопходни услови у погледу простора и опреме која је неопходна за рад гимназија, као и низ правилника донетих и објављених у Просветном гласнику у периоду од 1991. до 2008. године којима се одређују ближи услови у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање делатности у средњим стручним школама за поједина подручја рада.

Нормативи простора, опреме и наставних средстава за гимназију утврђују остваривање јединственог циља и васпитно-образовних задатака гимназија, што претпоставља јединствене радне услове у свакој гимназији, без обзира на њену развијеност и модел за који се определила. У оквиру просторија за опште потребе *Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију* (Просветни гласник, бр. 5/90) прописује блок просторија за библиотеку – медијатеку, који треба да заузимају централно место у школској згради. Намена овог блока просторија је вишеструка: служи као ђачка библиотека и читаоница, за смештај општих наставних средстава, за израду, умножавање, класификацију, сређивање, одлагање и дисеминацију информационо-документационих материјала и медија, за аудиовизуелне емисије и пројекције, културни живот ученика и ваннаставне активности. У новим школским зградама предвиђено је да овај простор обухвата седам посебних целина: за смештај књига 30–40 m², за картотеку у склопу библиотеке 4–6 m², за читаоницу до 54 m², као и за медијатеку до 54 m², простор у склопу медијатеке за умножавање медија 8–12 m², простор за групни рад 18 m² и просторију (свечану салу) за аудиовизуелне емисије са простором за пројекције величине 100–150 m². Укупна величина, број и структура наведених просторија зависе од величине школе и њене развијености и организованости.

У односу на библиотеке основних школа, укупан расположиви простор у библиотекама средњих школа у Србији је на републичком нивоу већи за око 6 m² и износи 57,4 m² просечно по једној библиотеци. На

нивоу појединачних округа ове разлике су знатно израженије, а проблем недостатка простора је доста неуједначен.

Највећим укупним простором располажу школске библиотеке средњих школа у Подунавском (90,5 m²), Јужнобачком (89,2 m²), Шумадијском (83,5 m²) и Зајечарском округу (80,9 m²), док је простор којим располажу библиотеке у Сремском (27,6 m²), Јабланичком (38,2 m²) и Јужнобанатском округу (38,5 m²) знатно испод републичког просека.

Проблем простора одражава се и на неадекватну опремљеност школских библиотека, те се може уочити да су лошије опремљене оне библиотеке у којима је проблем недостатка простора израженији. То се последично одразило на недостатак читаоничког простора и опреме, те је у окрузима с израженијим недостатком простора број библиотека с издвојеном читаоницом знатно нижи од републичког просека.

Потребан ниво услова рада у школским библиотекама може се достићи једино поштовањем одговарајућих прописа из области образовања, као и библиотечких стандарда који се односе на ту област.

Важећим националним стандардима за просторије и опрему библиотека посебно се уређују просторни услови за библиотеке потпуних основних и средњих школа и за библиотеке непотпуних основних школа.

У библиотекама потпуних школа потребно је обезбедити простор за смештај библиотечког фонда у слободном приступу, простор за давање информација и рад са корисницима, читаонички простор са делом за индивидуални и групни рад и за коришћење аудиовизуелног материјала, простор за каталог и изложбени простор, а од величине библиотеке и архитектонског решења зграде зависи да ли ће ови простори бити обједињени или посебни. Библиотека треба да буде у средишту школске зграде (или школског комплекса) и удаљена од бучних просторија. Норматив за одређивање величине овакве библиотеке је 8 m² по једном разреду, односно 2 m² по читаоцу, при чему површина библиотеке намењена за смештај књига и позајмицу не може бити мања од 60 m², а не може имати читаонички простор испод 30 читалачких места.

За библиотеке непотпуних основних школа, односно истурених одељења потпуне основне школе, уколико немају посебан простор за обављање своје делатности, стандарди за просторије и опрему библиотека остављају могућност коришћења учионице или неке друге погодне просторије, али је неопходно да се обезбеди простор за несметани рад са корисницима и библиотечко пословање, као и за смештај библиотечког фонда у слободном приступу. Посебан читаонички простор у школским библиотекама непотпуних основних школа није обавезан.

Према *IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке* не постоји општеважећа мера за величину простора школске библиотеке, али су дате одговарајуће смернице које треба узети у обзир при планирању простора како би библиотека на најделотворнији начин задовољила потребе школе. То се, пре свега, односи на одговарајућу величину, како би се обезбедио простор за смештај свих врста библиотечке грађе, простор за учење, за читаонице, компјутере, изложбени простор, радне просторије запослених и за пријемни пулт. Најбоља локација за школску библиотеку је средишњи положај у приземљу зграде, како би се обезбедила доступност и близина свих простора намењених подучавању, а истовремено елиминисао утицај спољашње буке.

Да би се омогућили добри радни услови током целе године и очување колекција, у библиотеци је неопходно обезбедити довољно природно осветљење кроз прозоре и адекватно вештачко светло, као и одговарајућу температуру, коју обезбеђује коришћење клима-уређаја и грејање просторија. Истиче се и флексибилност постојећег простора, која ће омогућити разноврсне активности унутар библиотеке и прилагођавање технолошким иновацијама и будућим променама наставног програма.

Просторије у којима бораве и раде ученици не могу се налазити испод нивоа земљишта, односно у сутерену школске зграде, како би се избегло лоше осветљење тако конципираних простора. У појединим школским библиотекама у Србији природно осветљење је недовољно због положаја библиотеке у сутерену зграде, а због непостојања прозора већ светларника који се не могу отворити отежано је проветравање и одржавање чистоће. Чест је случај да се у библиотеци примењују неодговарајући начини загревања коришћењем пећи на ложење или нема грејања.

Под просторним условима подразумевају се не само потребан број квадратних метара простора и дужних метара полица у физичком смислу, већ је неопходно обезбедити и одговарајуће услове за смештај и чување библиотечке грађе у смислу обезбеђивања одговарајуће влажности, температуре, осветљења и заштите библиотечких фондова од могућих узрочника оштећења (пожара, влаге, физичких, хемијских, биолошких и др.). Ови услови прописани су *Правилником о ближим условима за чување библиотечке грађе* (Службени гласник РС, бр. 63/94).

За чување библиотечке грађе потребно је обезбедити одржавање константне температуре и влажности без наглих промена. Библиотечка грађа чува се на температури од 16 до 20°C, при релативној влажности од око 60%, а библиотечки материјал не сме бити изложен директној сунчевој светлости. За осветљење просторија у којима се чува библиотечка грађа користе се светлосни извори који немају хемијско, фотохемијско и биолошко

дејство на библиотечку грађу, а просторије намењене коришћењу треба да имају дневно и одговарајуће вештачко осветљење.

Инсталације (електрични водови, водоводне и канализационе цеви, цеви централног грејања, уређаји за заштиту од пожара) редовно се контролишу и одржавају, у складу с одговарајућим прописима.

Известан број школских библиотека у својим фондовима поседује старе и ретке књиге, значајне легате. Према подацима у бази Мрежа библиотека Србије, 2,3 % школских библиотека у својим фондовима чува бар један значајан легат. Оштећена библиотечка грађа, коју није оправдано расходовати, упућује се, у зависности од стања, на конзервацију и рестаурацију у Народну библиотеку Србије, односно у Библиотеку Матице српске.

Библиотечка опрема

Стандарди за просторије и опрему библиотека као основну опрему за чување и смештај библиотечке грађе дефинишу једностране или двостране регале за књиге и периодичне публикације. Израђују се од метала или дрвета и у комбинацији метала са дрветом или пластиком, при чему је неопходно да се хоризонталне полице могу померати по висини, у зависности од величине књиге. Стандардна ширина полица за књиге износи 20–30 cm (најчешће је 25 cm), а дужина полица износи 1 m – што омогућава смештај од 30 до 33 књиге на једној полици (до 35 књига ако се односи на дечју књигу). Стандардна ширина полица за увезану периодику треба да износи 40–45 cm, а дужина 1 m, што омогућава смештај 3-4 часописа, односно 18–24 свезака.

Неопходну опрему за излагање књига и другог материјала чине витрине и панои. Витрине могу бити хоризонталне и вертикалне, а треба да омогуће да сав изложени материјал буде заштићен стаклом и осигуран.

Потребна библиотечка опрема у школским библиотекама ближе је одређена *Правилником о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу* (Просветни гласник, бр. 4/1990), *Правилником о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију* (Просветни гласник, бр. 5/90) и правилницима донетим у периоду од 1991. до 2008. године којима се одређују ближи услови у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање делатности у средњим стручним школама за поједина подручја рада. Неопходан прописани минимум библиотечке опреме чине полице за књиге (чији се број утврђује у зависности од броја књига), полице за листове и часописе, радни сто (са фиокама за картотеку и издавање књига) и столица за библиотекара – медијатекара, као и опрема за читаоницу: школске клупе – читаонички столови и столице за ученике у читаоници, односно простору за групни рад. У библиотеци – медијатеци евидентирана је и смештена сва

књижна и некњижна грађа коју школа поседује, а за чије је коришћење прописана и одговарајућа опрема.

Према расположивим подацима у бази Мрежа библиотека Србије, одговарајући радни сто за библиотекара има 82,9 % школских библиотека у основним школама и 88,4 % библиотека у средњим школама. Податак да има неопходну опрему за излагање књига и другог материјала (витрине и паное) дало је 42 % библиотека основних школа и 41,8 % у средњих школа.

Каталошки орман, као неопходан део опреме за лисни каталог, на републичком нивоу поседује свега 19,3 % библиотека у основним и 23,2 % у средњим школама. То је разумљиво с обзиром на изванредан проценат каталога у електронској форми (8,2 % у основним и 14,1 % у средњим школама) и на низак ниво стручног уређења (72,1 % библиотека у основним и 68,5 % у средњим школама нема никакав каталог).

У неопходну библиотечку опрему за књижницу библиотеке спадају регали за смештај књига. Једна просечна библиотека у основној школи у Србији располаже са 87,5 m дужних, а просечно на ове полице може да стане око 3.000 књига. Када се с тим упореди просечан број књига по једној школској библиотеци основне школе (око 8.000), јасно је зашто су у великом броју библиотека књиге неадекватно смештене. На нивоу републичког просека оне имају тек 35,3 % потребног простора за смештај књига.

Недостатак опреме за смештај књига карактеристичан за библиотеке основних школа евидентан је и у библиотекама средњих школа. На републичком нивоу оне располажу са 44,4 % потребних полица за смештај књига.

У библиотекама основних школа најнеповољнија је ситуација у Пчињском, Мачванском и Јабланичком округу, а у библиотекама средњих школа највише проблема с недостатком опреме за смештај књига имају школске библиотеке у Јабланичком и Сремском округу. Ове библиотеке располажу са око 20 % потребне опреме.

Ормане за микрофилмове поседује свега 2 % библиотека у основним и 4,2 % у средњим школама.

Генерално, све школске библиотеке у Србији имају проблем недостатка простора и неадекватно су опремљене, а последица је да су у одређеном броју библиотека књиге смештене у затвореним орманима у школској трпезарији, наставничкој зборници или по кабинетима. Како је у школским библиотекама неопходно водити рачуна о обезбеђивању слободног приступа фонду, анализирани су и подаци о броју библиотека које су то омогућиле. На републичком нивоу 12,2 % библиотека у основним и 17,4 % у средњим школама дало је податак о затвореном приступу, док је 1,7 % у основним и

2,6 % у средњим школама назначило да има комбиновани приступ – један део књига има у слободном, а преостали у затвореном приступу.

У девет округа у Србији преко 90 % или чак све анкетирани библиотеке основних школа назначиле су да омогућавају слободан приступ фонду. На републичком нивоу 79,2 % библиотека у основним и 75,6 % у средњим школама омогућило је слободан приступ фонду. С обзиром на то да у овим библиотекама истовремено недостаје 64,7 % опреме за смештај књига у основним и 55,6 % у средњим школама, може се закључити да се недостатак полица за књиге више одражава на неадекватан смештај (јер се књиге принудно ређају у два реда на полицама, а често су и положене хоризонтално изнад редова на полицама), него на омогућавање слободног приступа.

Имајући у виду да серијске публикације имају велики значај у развоју свих научних дисциплина и представљају најсвежији извор информација из разних области, у школским библиотекама посебну пажњу треба посветити формирању и организацији фондова периодике. У релевантним документима која се односе на рад школских библиотека истакнута је потреба да фондови школских библиотека обухватају различите периодичне публикације намењене ученицима и наставном особљу, у складу са потребама васпитно-образовног процеса. Прописана је неопходна опрема за смештај ове врсте библиотечке грађе. Велики број школских библиотека – чак 67,4 % библиотека основних и 56,9 % средњих школа назначило је да уопште нема ову врсту опреме. Последица је да фондови периодике често нису физички и стручно обрађени, нису инвентарисани, не користе се и не чувају у складу с библиотечким правилима, а у многим школама (55,6 % основних и 44,1 % средњих) периодика се уопште не чува у библиотеци, пошто нема адекватних услова за њен смештај и нормално коришћење.

На сличан начин школске библиотеке у Србији опремљене су и полицама за смештај некњижне грађе. Укупно 68,4 % библиотека у основним и 69,1 % у средњим школама назначило је да уопште не поседује ову врсту опреме.

Наставна средства и дидактички материјали, од визуелних, аудитивних и аудиовизуелних до најсавременијих електронских медија, битно доприносе омогућавању интерактивне наставе и осавремењивању васпитно-образовног процеса. Одговарајућим прописима из области образовања истакнута је потреба набавке савремених визуелних, аудитивних и аудиовизуелних средстава неопходних у настави појединих предмета. То су различита визуелна средства – слике и илустрације, фотографије и уметничке репродукције, графички прикази – цртежи, скице и схеме, затим дијафилмови, дијапозитиви и различити филмови; затим

аудитивна средства као што су звучне читанке или касете за српски језик, музичка библиотека са збирком хорских и оркестарских композиција – партитура намењена за потребе наставног предмета музичка култура и сл., као и различита аудиовизуелна наставна средства, попут филмова на видео-касетама и наставних филмова.

Према *IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке*, школска библиотека треба да набавља и музику, видео-касете и видео-дискове, компјутерске игре и сл. Услуге библиотеке обавезно подразумевају и приступ електронским изворима информација који прате наставни програм и одражавају интересовања и културу корисника. Електронски извори треба да обухвате приступ Интернету, као и посебне библиографске и базе пуног текста и образовне софтверске пакете (CD ROM и DVD).

Укупно 39,9 % библиотека у основним и 38,3 % у средњим школама назначило је да у својим фондовима поседује одређене врсте некњижне грађе. С друге стране, 20,9 % библиотека у основним и 30,2 % у средњим школама које имају некњижну грађу у својим фондовима нема адекватну опрему за њен смештај.

С обзиром на велики број библиотека које немају ни минималне услове за адекватан смештај библиотечке грађе, неопходна је не само набавка недостајућих полица за књиге, периодику и некњижну грађу, већ се мора унапред планирати будуће увећање фонда и смештај набављене грађе адекватним опремањем библиотека.

Величина и структура књижних фондова важни су показатељи успешности школске библиотеке у испуњавању основних задатака и функција, односно задовољавања различитих интересовања и потребе ученика за коришћењем литературе изван наставног процеса. У основним школама укупан број књига по ученику требало би да буде најмање 10, а у средњим 10–15 књига по ученику. Према националним стандардима за школске библиотеке, оне су у обавези да редовно набављају књиге и попуњавају библиотечки фонд у односу 0,5–1 нове књиге по ученику сваке школске године. Обезбеђивање адекватних услова за смештај и коришћење фондова је основни предуслов и претпоставка за формирање фондова који ће бити неопходна подршка васпитно-образовном процесу. Под одговарајућим условима за коришћење фондова подразумевају се адекватан читаонички простор и опрема за читаоницу.

Читаонички простор и опрема

Правилником о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу (Просветни гласник, бр. 4/1990) за читаоницу школске библиотеке прецизирана је набавка 4–10 читаоничких столова

(обичних, стандардних) и 16–40 столица зависно од развијености школе. Потребан број места у читаоницама одређује се према броју ученика у школи, треба обезбедити по једно место на сваких 20 ученика од I до VIII разреда.

Према подацима о пословању достављеним за базу Мрежа библиотека Србије, школске библиотеке у основним школама у Србији просечно располажу са 12 читалачких места, што износи тек 42,2 % у односу на потребе према броју ученика. У 32,9 % библиотека недостају читаонички столови, а свега 24,5 % има посебно издвојен читаонички простор. Велики број библиотека нема посебну читаоницу, али су у постојећем простору којим тренутно располажу обезбедиле читаонички сто и неколико столица намењених читаоцима. Некада је читаонички простор импровизиран у преграђеном делу ходника, па је на тај начин омогућено коришћење библиотеке. Известан број библиотека на располагању има одређену учионицу или кабинет који се истовремено користи и као читаонички простор или се некада просторије библиотеке истовремено користе и за обављање наставе. Посебан проблем су школске библиотеке које немају издвојен читаонички простор и ниједно обезбеђено место за читаоце у постојећем простору за смештај фонда, а таквих је на републичком нивоу 33,4 %.

У оваквим условима доводи се у питање целовитост рада библиотеке, јер одређени број библиотека са растуреним фондом, смештеним у неколико просторија у затвореном приступу, без одговарајућег простора намењеног корисницима нема никакве услове за организовање културних активности као значајног сегмента функционисања школске библиотеке. Мањи број библиотека дао је податке о квадратури читаоничког простора, али су истовремено назначиле да користе три или више просторија за смештај фонда. Укупно 13,5 % библиотека које немају посебан читаонички простор истовремено су назначиле да за потребе библиотеке користе више од једне просторије. На основу тога може се закључити да ове библиотеке не само да имају проблем недостатка читаоничког простора, већ и недостатка простора за смештај фонда, који је “разбацан” по кабинетима или другим учионицама. Ови подаци поклапају се с бројем библиотека које су назначиле да имају затворен приступ фонду, у целини или делимично (где је само један део фонда у затвореном приступу), а таквих је на републичком нивоу 13,9 %.

Уочљива је велика разлика између појединих округа, а ова неуједначена ситуација углавном потврђује констатацију да библиотеке са недостатком укупног простора имају и проблем недостатка библиотечке опреме и места у читаоницама, односно да су боље опремљене управо оне библиотеке које располажу већим укупним простором. Пример су библиотеке основних школа у Рашком округу са једва 48 % расположивог простора у односу на

број ученика, које просечно имају 33,4 m², док републички просек износи 51,5 m². Истовремено оне имају и проблем са 74,8 % недостајућих места у читаоницама, при чему 37,2 % библиотека нема ниједно обезбеђено место за читаоце, недостаје 53,5 % читаоничких столова, док свега 9,3 % библиотека има посебно издвојену читаоницу.

С друге стране, у Расинском округу школске библиотеке просечно располажу са 82 m², а недостаје 21 % места у читаоницама и 20,6 % читаоничких столова, док 11,8 % библиотека нема обезбеђено ниједно место за читаоце. Посебно издвојену читаоницу има 47,1 % библиотека у овом округу.

У библиотекама средњих школа ситуација у погледу читаоничког простора и опремљености генерално је повољнија у односу на библиотеке основних школа. Међутим, сви проблеми везани за недостатак простора и опреме карактеристични за библиотеке основних школа карактеришу и библиотеке средњих школа. Просечно на републичком нивоу једна библиотека у средњој школи располаже са 14 седишта, 36,5 % има посебно издвојену читаоницу, 21,9 % још увек нема обезбеђено ниједно читалачко место, а истовремено недостаје 26,4 % читаоничких столова.

Техничка и рачунарска опрема

Остваривање програма васпитно-образовног рада у основним школама није могуће без одговарајућих наставних средстава, уређаја и материјала који у процесу васпитања и образовања треба да допринесу разумевању и бржем усвајању знања и стицању потребних вештина и навика. Њих подједнако користи и наставно особље и ученици у свим фазама образовно-васпитног процеса.

Одговарајућим прописима о нормативима простора, опреме и наставних средстава прописана је набавка различитих аудиовизуелних средстава и одговарајуће техничке опреме за коришћење свих врста некњијне грађе. У техничку опрему убрајају се графоскопи, дијапројектори, епископи, радиокасетофони, ТВ и радио-пријемници, видео-рекордери или плејери, фотоапарати и видео-камере, пројектори, фотокопир-апарати и сл. Општи тренд осавремењавања аудиовизуелне технике карактерише све шира примена рачунара у школским библиотекама, што ће омогућити значајно унапређење образовног процеса у правцу интерактивне наставе и учења. У овој анализи подаци о рачунарској опреми дати су посебно, будући да њу школске библиотеке поседују тек неколико година, а тренд осавремењавања опреме није настављен у свим библиотекама које су у ранијим периодима биле добро технички опремљене. Истовремено, библиотеке које су некада

биле слабије технички опремљене не значи да сада аутоматски заостају у коришћењу рачунара и комуникационе технологије.

Генерално, школске библиотеке у Србији карактерише слаба техничка опремљеност за коришћење аудиовизуелне грађе. Дијапројектор поседује 29,8 % библиотека у основним и 20,6 % у средњим школама, кинопројектор има 18,7 % библиотека у основним и 13,5 % у средњим школама, видео-уређај 39,9 % у основним и 27 % у средњим школама, аудио-уређај 24 % библиотека основних и 19,3 % средњих школа, микрочитач 0,6 % библиотека у основним и 0,3 % у средњим школама. Фотокопир-апарат поседује 27,9 % библиотека у основним и 21,5 % у средњим школама. Уочљиво је да су библиотеке средњих школа слабије технички опремљене уређајима за коришћење некњижне грађе у односу на библиотеке основних школа, а крајње је незадовољавајући податак да 50 % (49,8 %) библиотека у основним школама и скоро 60 % у средњим школама (59,2 %) нема никакву техничку опрему.

Уређајима за коришћење аудиовизуелне грађе најбоље су опремљене библиотеке основних школа у Пиротском и Расинском округу, затим у Мачванском, Шумадијском и Средњобанатском, док су најслабије опремљене библиотеке основних школа у Рашком, Сремском и Јужнобачком округу. Број библиотека средњих школа које немају никакву техничку опрему највећи је у Златиборском (91,7 %), Моравичком (90 %) и Расинском округу (90 %), док је у Зајечарском и Шумадијском округу процентуално највећи број библиотека назначио да има бар неки уређај за коришћење аудиовизуелне грађе.

Рачунарска опрема

Према подацима достављеним за базу Мрежа библиотека Србије, компјутерски је опремљено 36,8 % школских библиотека у основним и 43,9 % у средњим школама. Застарелу рачунарску опрему са ознаком микропроцесора 386 и 486 има 25,3 % библиотека у основним и 22,2 % у средњим школама. Штампач поседује укупно 22,8 % библиотека у основним и 25,9 % у средњим школама. Могућност коришћења електронске поште има свега 2,2 % библиотека основних и 2,6 % средњих школа, а Интернета занемарљиво мали проценат, тек 0,9 % библиотека основних и 1,3 % библиотека средњих школа у Србији.

Највећи број библиотека основних школа компјутерски је опремљен у Средњобанатском округу, затим у Београду. Они су истовремено означени и као окрузи са најбоље опремљеним библиотекама основних школа, с обзиром на то да је проценат рачунара који су застарели знатно нижи у односу на републички просек. Средњошколске библиотеке најбоље

су рачунарски опремљене у Средњобанатском, а најслабије у Борском, Пчињском и Топличком округу.

Индикативно је да слаба рачунарска и комуникациона опремљеност појединих школских библиотека није истовремено карактеристична и за школе у чијем се саставу оне налазе, те се чини да би се могућности коришћења савремених информационо-комуникационих средстава у школским библиотекама могле побољшати ако би се, у оквиру школе, школским библиотекама посветило мало више пажње.

Према IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке, савремену опрему чине: компјутерске радне станице са приступом Интернету, јавно доступни каталози прилагођени разним узрастима и нивоима ученика, магнетофони, CD-ROM читачи, опрема за скенирање, уређаји за репродукцију видео трака, компјутерска опрема посебно прилагођена особама оштећеног вида или са другим сметњама. Намештај за компјутере треба да буде дизајниран за децу и лако прилагодљив висини деце различитог узраста.

Већи број школа у Србији, основних и средњих, покренуло је и редовно одржава свој сајт на Интернету, нудећи образовне и квалитетне забавне садржаје из свих наставних области. Web презентацију – страницу посвећену библиотеци која је додата већ постојећем сајту школе, има све већи број школских библиотека. Међутим, фондови и активности ниједне библиотеке нису детаљније представљени, а постављање електронског каталога неке школске библиотеке на Интернет још делује као далека будућност.

Закључак

Према IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке, високи стандарди смештаја библиотеке су од пресудног значаја. Уређење школске библиотеке и њен естетски изглед имају значајан допринос у остваривању основних функција и задатака библиотеке, која треба да пружи неопходну подршку у образовно-васпитном процесу и да истовремено буде пријатан амбијент за учење и боравак припадника школске заједнице.

Као улазница за савремено друштво које почива на знању и информацијама, школска библиотека треба да омогући коришћење све неопходне електронске, компјутерске и аудиовизуелне опреме. Приступ Интернету, повезивање школских библиотека у систем централних каталога и могућност коришћења удаљених електронских извора и дигиталних ресурса других библиотека јесу претпоставке пружања квалитетних услуга библиотеке. Информационим технологијама треба дати већи значај у планирању развоја школских библиотека. Оне представљају основу за увођење образовних

иновација и пружају широке могућности не само за брзо и лако учење основног градива, већ и информатичко описмењавање ученика.

У документу Стратегија Министарства просвете и спорта за период 2005–2010. године¹, систем образовања почива на примени савремених метода наставе и учења и употреби нових информационих технологија. Реално је очекивати да када се обезбеди прикључак за Интернет у свим школама, ту могућност добију и школске библиотеке у Србији.

Школске библиотеке су неопходна подршка васпитно-образовном процесу који се одвија у школи, а да би оствариле основне задатке и циљеве због којих су основане, мора се довољно пажње посветити ресурсима којима располажу и условима у којима раде. Оне морају имати адекватне просторне услове, а убрзани развој нових технологија намеће неопходност њиховог опремања не само основном библиотечком опремом, већ и техничким уређајима и рачунарима, као и могућношћу коришћења свих комуникационих средстава у складу с новим технолошким достигнућима.

Литература

- Правилник о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу (1990): *Просветни гласник*, бр. 4.
- Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију (1990): *Просветни гласник*, бр. 5.
- Правилник о ближим условима за чување библиотечке грађе (1994): *Службени гласник РС*, бр. 63.
- Минимум југословенских стандарда за школске библиотеке (1973): *Библиотекар*, бр. 5-6.
- Југословенски стандарди за просторије и опрему библиотека (1977): *Библиотекар*, бр. 4–6, стр. 412–424.
- IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке (2005): *Гласник Народне библиотеке Србије*, бр. 1, стр. 387–417.
- IFLA/UNESCO Манифест за школске библиотеке (2005): *Гласник Народне библиотеке Србије*, бр. 1, стр. 419–422.
- Церанић, Ана (1978): Нека актуелна питања изградње библиотека у Србији, *Библиотекар*, бр. 1-6, стр. 36–39.

¹ Министарство просвете и спорта. Стратегија Министарства просвете и спорта за период 2005-2010. године, Београд, мај 2005, <http://www.mps.sr.gov.yu> (преузето 3.12.2008)